

DAVLAT BUDJETI

Bozorova Dinora

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, moliya va moliyaviy texnologiyalar
yo'nalishi, 2-kurs talabasi*

Xolmatova Asila Menglimurod qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti o'qituvchisi

asilaholmatova2@gmail.com

orcid: 0009-0005-8156-9737

Annotatsiya

Davlat budjeti mamlakat moliyaviy tizimining markaziy instituti bo'lib, u orqali iqtisodiy rivojlanish ustuvorliklari, ijtimoiy majburiyatlar hamda fiskal barqarorlik ta'minlanadi. Ushbu tezisda davlat budjetining nazariy-mohiyaviy asoslari, daromad va xarajatlar tuzilmasi, budjet siyosatining makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli hamda zamonaviy sharoitda budjet boshqaruvini takomillashtirish masalalari ilmiy tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida davlat budjeti nafaqat moliyaviy reja, balki iqtisodiy jarayonlarni tartibga soluvchi faol mexanizm sifatida talqin etiladi. Budjet resurslaridan foydalanish samaradorligi, fiskal intizom va ijtimoiy yo'naltirilgan xarajatlarning ustuvorligi masalalari asosiy ilmiy xulosalar sifatida ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: Davlat budjeti, fiskal siyosat, budjet daromadlari, budjet xarajatlari, budjet taqchilligi, makroiqtisodiy barqarorlik, soliq tushumlari, davlat moliyasi, fiskal intizom, ijtimoiy soha.

Abstract

The state budget is the central institution of the country's financial system, through which economic development priorities, social obligations and fiscal stability are ensured. This thesis scientifically analyzes the theoretical and substantive foundations of the state budget, the structure of income and expenditure, the role of budget policy in ensuring macroeconomic stability, and the issues of improving budget management in modern conditions. During the study, the state budget is interpreted not only as a financial plan, but also as an active mechanism regulating economic processes. The issues of the efficiency of using budget resources, fiscal discipline and the priority of socially oriented expenditures are put forward as the main scientific conclusions.

Keywords: State budget, fiscal policy, budget revenues, budget expenditures, budget deficit, macroeconomic stability, tax revenues, state finance, fiscal discipline, social sphere.

Kirish. Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat budjeti iqtisodiy siyosatning asosiy vositalaridan biri sifatida namoyon bo'lib, u orqali davlatning strategik maqsadlari moliyaviy jihatdan ta'minlanadi. Budjet mexanizmi jamiyatda yaratilgan yalpi ichki mahsulotning ma'lum qismini qayta taqsimlash orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, ijtimoiy tengsizlikni yumshatish va aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bois davlat budjetining shakllanishi va ijrosi masalasi faqat moliya sohasi bilan chegaralanib qolmay, balki umumiy iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy taraqqiyot bilan uzviy bog'liqdir.

Zamonaviy iqtisodiy sharoitda global beqarorliklar, inflyatsion bosim va davlat xarajatlarning ortib borishi budjet siyosatini ilmiy asoslangan holda olib borishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun budjet resurslarining cheklanganligi sharoitida ularni ustuvor yo'nalishlarga yo'naltirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, davlat budjetining nazariy asoslarini chuqur tahlil qilish va amaliy mexanizmlarini takomillashtirish ilmiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism. Davlat budjeti iqtisodiy kategoriya sifatida davlat va jamiyat o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarni ifodalaydi. U davlatning daromad manbalari va xarajat majburiyatlarini muvofiqlashtiruvchi markaziy moliyaviy hujjat bo'lib, fiskal siyosatning amaliy ifodasidir. Budjet daromadlarining asosiy qismini soliqlar tashkil etadi, ularning hajmi va barqarorligi iqtisodiy faollik darajasi, ishlab chiqarish hajmi hamda soliq ma'murchiligi samaradorligiga bevosita bog'liqdir. Soliq tushumlarining yetarli bo'lishi davlatning ijtimoiy va iqtisodiy vazifalarini to'liq moliyalashtirish imkonini yaratadi.

Budjet xarajatlari tuzilmasi esa davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlarini aks ettiradi. Ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya sohalariga yo'naltirilgan mablag'lar inson kapitalini rivojlantirish orqali uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga zamin yaratadi. Infratuzilma va investitsion xarajatlar ishlab chiqarish salohiyatini kengaytirish va hududlar rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, budjet resurslaridan foydalanish samaradorligi masalasi alohida e'tibor talab etadi, chunki mablag'larning noo'rin sarflanishi fiskal barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Davlat budjetining muvozanati masalasi fiskal siyosatning markaziy muammolaridan biridir. Budjet taqchilligi qisqa muddatda iqtisodiy faollikni qo'llab-

quvvatlashi mumkin bo'lsa-da, uzoq muddatda davlat qarzining ortishiga va makroiqtisodiy xatarlarning kuchayishiga olib keladi. Shu sababli budget taqchilligini maqbul darajada ushlab turish va davlat qarzini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish muhim vazifa hisoblanadi.

Quyidagi jadvalda davlat budjeti xarajatlarining shartli tarkibi keltirilgan bo'lib, u ijtimoiy yo'naltirilgan xarajatlarning ustuvorligini yaqqol namoyon etadi.

Xarajat yo'nalishlari	Ulushi, %
Ta'lim	26
Sog'liqni saqlash	19
Ijtimoiy himoya	21
Infratuzilma va investitsiyalar	20
Boshqa xarajatlar	14

Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, budget siyosati ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, bu holat davlatning ijtimoiy yo'naltirilgan iqtisodiy modelini ifodalaydi. Shu bilan birga, budget jarayonida shaffoflik va hisobdorlikni kuchaytirish zamonaviy fiskal siyosatning ajralmas qismi sifatida namoyon bo'lmoqda.

Xulosa. Davlat budjeti mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlovchi strategik moliyaviy mexanizm hisoblanadi. Budget daromadlari va xarajatlarining muvozanatli shakllanishi, resurslardan foydalanish samaradorligi hamda fiskal intizom darajasi makroiqtisodiy barqarorlikning muhim omillari sifatida namoyon bo'ladi. Davlat budjetini boshqarishda ilmiy asoslangan yondashuvlar, shaffoflik va uzoq muddatli strategik rejalashtirishni kuchaytirish iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Foydaanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Поляк Г.Б. Банковское дело. – М.: ЮНИТИ, 2020. – 512 с.
2. Лаврушин О.И. Деньги, кредит, банки. – М.: КНОРУС, 2019. – 448 с.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank faoliyatiga oid me'yoriy hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2023.
4. Allamuratov Sh.A. Bank tizimi va moliyaviy bozorlar. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 300 b.
5. Basel Committee on Banking Supervision. Principles for Financial Market Infrastructures. – Basel, 2018.
6. Поляк Г.Б. Государственные финансы. – М.: ЮНИТИ, 2020. – 512 с.

7. Самуэльсон П., Нордхаус В. Экономика. – М.: Вильямс, 2019. – 744 с.
8. O‘zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi. – Toshkent, 2023.
9. Allamuratov Sh.A. Davlat moliyasi va fiskal siyosat. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 320 b.
10. Musgrave R. The Theory of Public Finance. – New York: McGraw-Hill, 2018.